

zijn aan de Vader, zijn *dienen* van de Vader, zijn *verbeerlijken* van de Vader en zijn *heerlijk zijn* in de Vader. Als de zonde komt verandert dit alles van richting. Zolang genade niet tussenbeide komt, blijft deze mens religieus functioneren, maar hij functioneert nu *vàn* de Vader *af*, naar zichzelf toe en naar het scepstel toe, naar de zonde toe. Ook nu wordt heel zijn wezen, zijn doen en laten door religie gedragen, maar door *verkeerd gerichte religie*. En dit religieus beleven van de mens is vandaag de drijfkracht van millioenen levens, maar dan *in het verbonden zijn* naar beneden toe, naar het zelf, naar het scepstel, naar Satan. Nog wil de mens *dienen*, maar hij dient *vàn* God *af*, hij dient zichzelf, zijn vlees, de glorie van zijn geest en aardse of helse idealen. Hij *verbeerlijkt* nu zichzelf en wil *heerlijk zijn* in zichzelf.

Men voelt, dat bij deze opvatting het wel degelijk mogelijk is enerzijds te handhaven, dat een mens bij het verliezen van het beeld Gods in engere zin geen substantie verliest en dat hij volledig mens blijft, en anderzijds toch te poneren, dat de mens door de val onbekwaam is tot enig goed en geneigd tot alle kwaad. De mens is na de zondeval mens gebleven, verantwoordelijk voor al zijn daden. In zijn eigen radicale verdorvenheid, waarin al het licht, dat in ons is, duisternis is, zoals de geloofsbelijdenis het zegt, blijft hij toch voortdurend zijn afkomst verraden; zo kunnen wij spreken van „kleine overblijfselen, die de mens overgehouden heeft van de uitnemende gaven, hem door God verleend”, zoals de vaderen in Dordrecht zulks deden. De trekken in het gelaat van de liederlijke landloper, die herinneren aan zijn adellijke afkomst, accentueren zijn deplorabele staat en toch zijn zij overblijfselen van zijn glorie.

Nu is het feit, dat de mens religieus is, bepalend voor heel zijn wezen. De mens is homo sapiens, begiftigd met rede, gevoel, streven, wil, verantwoordelijkheidsbesef, geweten, enz., omdat hij het kind van de Vader is. Zijn afkomst van de Vader is beslissend voor zijn zijn. Voor de calvinist is daarom de religieuze situatie van de mens ook in de psychologie steeds de beslissende factor. Allerlei levenservaring en levensuitingen hangen ten nauwste met zijn religieus zijn — zij het ook, dat dit dikwijls betekent een negatief gericht zijn — samen. Vandaar dan ook, dat religie niet slechts een aspect van het leven of van de persoon is. Neen, *de mens is* een religieus *wezen*. Zoals het feit, dat hij leeft, alle andere uitingen draagt, zo draagt het feit, dat hij religieus is, heel zijn leven, al de worstelingen van zijn ziel, al de inspanning van zijn geest. Liefde en genegenheid, afkeer en haat hebben een religieuze achtergrond. Aan dit religieuze is niets in des menschen leven onttrokken. Dat dit belangrijke consequenties heeft voor onze beoefening der psychologie hopen wij straks nog kortelijks te zien.

Natuurlijk betekent dit niet, dat er op het terrein van de concrete gegevens niet een gelijk oordeel kan zijn tussen een calvinist en iemand, die anders denkt. Bij dezelfde persoon zal een calvinistisch psycholoog dezelfde reactiesnelheid constateren als een humanistisch psycholoog, bij hetzelfde kind zullen zij tot dezelfde conclusies omtrent de oorzaken van een neurotisch gedrag